

Juhlajulkaisu
Juhani Wirilander
1935 – 30/11 – 2005

Toimituskunta

Jarno Tepora
Mikko Tulokas
Pekka Vihervuori

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys
Kasarmikatu 23 A 17
00130 Helsinki
p. (09) 6120 300
f. (09) 604 668
sly@lakimies.org
www.lakimies.org

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen kartat: Maanmittauslaitos
Kannen ja taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa
Juhani Wirilanderin valokuva s. 7 Foto-Jatta

ISSN 0356-7222
IBSN 915-855-248-7

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2005

Risto Nuolimaa

Kaikkien osakkeenomistajien suostumuksesta kelpoisuuden luojana

Kysymyksenasettelu

Tässä artikkelissa tarkastelen erityisesti korkeimman oikeuden eräiden ratkaisujen valossa, miten on arvioitava yksimielisten osakkeenomistajien oikeutta tehdä osakeyhtiön puolesta oikeustoimia, jotka eivät kuulu sen liiketoimintaan.

Yleistä

Osakeyhtiössä päätösvaltaa käyttävät yhtäältä toimitelimit ja toisaalta yksittäiset henkilöt. Toimielinten eli yhtiökokouksen, hallituneuvoston ja hallituksen päätökset tehdään lähtökohtaisesti ns. yksinkertaisella enemmistöllä. Eräistä asioista päättää toimitusjohtaja, jota – niin hahuttaessa – voidaan pitää toimitelimenä. Organisaatiossa toimitusjohtajan alapuolella olevat henkilöt eli erilaiset asemavaltuutetut ovat tuon valtuutuksensa perusteella oikeutettuja tekemään yhtiötä sitovia toimia.

Osakeyhtiölain (734/1978, OYL) 9 luvun 13 §:n mukaan yhtiökokouksen päätökseksi tulee annettujen äänten enemmistön kannatuksen saanut ehdotus, ellei yhtiöjärjestyksen mukaan vaadita suurempaa enemmistöä. Yhtiöjärjestyksen muutos edellyttää OYL 9 luvun 14 §:n mukaan kahden kolmasosan enemmistöä, ellei yhtiöjärjestyksen mukaan vaadita suurempaa enemmistöä. OYL 9 luvun 15 §:ssä säädetään tapauksista, joissa yhtiöjärjestyksen muutos edellyttää kaikkien osakkeenomistajien suostumuksen. Muun muassa yhtiön tarkoitus voidaan kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella muuttaa siten, ettei se ole voiton tuottaminen osakkeenomistajille. Silloin yhtiöjärjestykseen tulee ottaa määräys voiton käyttämisestä sekä netto-omaisuuden käytöstä selvitysmenettelyssä.

Kun osakkeenomistajat omistavat yhtiön varat, ja he voivat OYL:n nimenomaisen säännöksen mukaan muuttaa jopa yhtiön tarkoitusta koskevan yhtiöjärjestysmääräyksen, voi helposti syntyä käsitys, että yksimieliset osakkeenomistajat voivat vapaasti päättää yhtiön varojen käytöstä. Kun tässä puhutaan yksimielisistä osakkeenomistajista, tarkoitetaan todella kaikkien osakkeiden omistajia, siis myös niitä osakkeenomistajia, jotka syystä tai toisesta eivät ole tulleet

yhtiökokoukseen. Kun suurin osa suomalaisista osakeyhtiöistä on yhden tai muutaman osakkeenomistajan osakeyhtiöitä, osakkeenomistajien päätökset ovat käytännössä hyvin usein tässä tarkoitettuja yksimielisiä päätöksiä.

Osakkeenomistajien päätösvallan rajoja vedettäessä on muistettava, että OYL:n säännöksistä osa on pakottavaa oikeutta ja osa tahdonvaltaista oikeutta. OYL:n säännöksistä ei yleensä ilmene, voidaanko niistä poiketa kaikkien osakkeenomistajien suostumuksin. Parhaillaan valmisteilla olevassa Hallituksen esityksessä uudeksi osakeyhtiölainsi¹ esitetään lain 1 luvun 9 §:ksi otettavaksi säännös, joka kuuluu: ”Osakkeenomistajat voivat yhtiöjärjestyksessä määrätä yhtiön toiminnasta. Yhtiöjärjestykseen ei voida ottaa määräystä, joka on tämän lain tai muun lain pakottavan säännöksen taikka hyvän tavan vastainen.”

Korkeimman oikeuden käytäntöä

Korkein oikeus on useissa ratkaisuissaan katsonut, että osakeyhtiö voi sen kaikkien osakkeenomistajien ollessa yksimielisiä tehdä yhtiön toimialan ulkopuolelle meneviä oikeustoimia.

Ratkaisun *KKO 1970 II 82* otsikko kuuluu:

”Oy:n osakkeenomistajansa yksityisten velkojen vakuudeksi antama vakuus oli yhtiön konkurssipesääkin sitova, kun kaikki yhtiön osakkeenomistajat olivat hyväksyneet vakuuden antamisen.”

Ratkaisun *KKO 1986 II 136* otsikko kuuluu:

”Oy A:n omistamaan kiinteistöön kiinnitetyn velkakirjan luovuttaminen pankille B vakuudeksi erään kolmannen yhtiön C:n sitoumuksista B:lle oli A:n toimialan ja tarkoitukseen vastaista. Panttauksesta päättäessään A:n hallitus oli ylittänyt toimivaltansa. Kun pankki B ei ollut ollut vilpittömässä mielessä, panttaus ei ollut A:ta eikä sen konkurssipesää sitova.”

Vaikka Oy A oli vastoin osakeyhtiölain 12 luvun 7 §:n säännöksiä (L 29.9.1978/734)² luovuttanut yhtiön kiinteistöön kiinnitetyn velkakirjan B:lle vakuudeksi toimitusjohtajansa sitoumuksista B:lle, panttaus ei ollut pelkästään tällä perusteella pätemätön. Panttaus oli tosin A:n toimialaan kuulumatonta, mutta kun A:n kaikki osakkaat olivat panttauksen hyväksyneet, se oli A:ta ja sen konkurssipesää sitova.”

Samankaltainen tulkinta ilmenee ratkaisun *KKO 1990:140* otsikosta, joka kuuluu:

¹ Tätä kirjoitettaessa tammikuussa 2005 käytettävissä on oikeusministeriön kotisivuilla luonnos hallituksen esitykseksi 8.12.2004

² Ko. säännöksen mukaan rahalainaa yhtiössä tietyssä asemassa oleville (muun muassa osakkeenomistajalle) samoin kuin vakuutta tällaisten henkilöiden sitoumuksista saatiin antaa vain taseen vapaan pääoman puitteissa ja edellyttäen, että kyseiseltä henkilöltä saatiin hyväksyttävä vakuus. Kyseistä normia muutettiin jonkin verran v. 1983.

”D:n kuolinpesän osakkaita olivat A, B ja C. Kuolinpesään kuului 48 osakeyhtiön E:n kaikkiaan 50 osakkeesta. Lisäksi B ja C omistivat kumpikin yhden E:n osakkeen. A ja B eivät voineet konkurssiin jouduttuaan kuolinpesän osakkaina antaa suostumusta E:n omaisuuden panttaamiseen A:n, B:n ja C:n yksityisistä veloista.”

Ratkaisevaa näyttää siis olleen, että A ja B suostumuksen antaessaan olivat konkurssissa. Jos he eivät tuolloin olisi olleet konkurssissa, he epäilemättä olisivat voineet antaa suostumuksen siihen, että osakeyhtiön varoja käytettiin muiden kuin yhtiön velkojen vakuutena.

Ratkaisun *KKO 1992:190* otsikko kuuluu:

”Osakeyhtiön hallitus oli päättänyt takauksen antamisesta toisen yhtiön velasta. Kunta oli omistanut kaikki takauksen antaneen yhtiön osakkeet. Kun kunnanhallitus oli kunnan puolesta hyväksynyt takauksen, se satoi osakeyhtiötä riippumatta siitä, oliko takauksen antaminen ollut yhtiön toimialan vastaista tai oliko yhtiön hallituksen päätös syntynyt säädettyssä järjestyksessä.”

Tämän ratkaisun perusteluissa korkein oikeus toteaa mm.: ”Yleisten osakeyhtiöoikeudellisten periaatteiden mukaan, joista oikeuskäytännön ilmauksina ovat ratkaisut *KKO 1970 II 82* ja *1986 II 136*, osakeyhtiö voi pätevästi tehdä myös toimialaansa kuulumattomia sopimuksia, jos kaikki osakkeenomistajat suostuvat niihin.”

Toimialaan kuulumattomien sopimusten tekemisen salliminen ei ole sen ihmeellisempää kuin se, että osakeyhtiö voi kahden kolmasosan enemmistöllä – jollei yhtiöjärjestyksessä edellytetä suurempaa enemmistöä – muuttaa yhtiöjärjestyksen toimialamääräystä. Jos osakeyhtiö ei saisi tehdä toimialaansa kuulumatonta sopimusta, käytännössä muutettaisiin ensin yhtiöjärjestyksen toimialamääräys asianmukaisella enemmistöllä yhtiökokouksessa ja sen jälkeen, muutoksen tultua merkityksi kaupparekisteriin, tehtäisiin kyseinen sopimus.³

Vaikka korkein oikeus lainattujen ratkaisujen otsikoissa käyttää pääosin (poikkeuksina vuoden 1970 ratkaisu, jossa ei sen enempää toimialaa kuin tarkoitustakaan ja vuoden 1986 ratkaisu, jonka otsikossa mainitaan sekä toimialan että tarkoituksen vastaisuus) ilmaisua ”toimialan vastainen”, kysymys on sekä toimialan että tarkoituksen vastaisuudesta. Kyseiset toimet eivät ole liittyneet edes yhtiön tarkoitukseen. Vaikka *OYL 12 luvun 1 §:n 2* momentin mukaan osakeyhtiön tarkoitus lähtökohtaisesti on voiton tuottaminen osakkeenomistajalle, voittoa pyritään ensin tuottamaan kyseiselle osakeyhtiölle. Sen jälkeen yhtiö voi jakaa syntyneen voiton osakkeenomistajille.

Sillä, että kysymys on osakeyhtiön tarkoituksen eikä pelkästään yhtiöjärjestyksen toimialan vastaisuudesta, ei sinänsä ole merkitystä. Kuten edellä jaksossa ”Yleistä” totesin, yhtiöjärjestykseen voidaan ottaa määräys, jonka mukaan osakeyhtiön tarkoitus on jokin muu kuin voiton tuottaminen yhtiön kautta osakkeenomistajille.

³ Todettakoon, että valmisteilla olevassa osakeyhtiölakiuudistuksessa esitettiin työryhmävaiheessa, että osakeyhtiöllä voisi olla ns. yleistoimiala, jonka mukaan yhtiö olisi voinut toimia kaikilla toimialoilla, jollei yhtiöjärjestyksessä toisin määrätä, ks. Osakeyhtiölakityöryhmän mietintö, Oikeusministeriö, työryhmämietintö 2003:4, säädöstekstin eli 2 luvun 4,2 §:n osalta s. 278 ja perustelujen osalta s. 94.

Ratkaisussaan *KKO 1996:18* korkein oikeus näyttää otsikon perusteella arvioiden hieman muuttaneen linjaansa. Tapaus eroaa aikaisemmista siinä, että panttaustoimen tekijä eli yhtiön toimitusjohtaja, joka oli myös hallituksen puheenjohtaja, ei omistanut kaikkia osakkeita. Hän omisti yhtiön 4 800 osakkeesta 4 335, ja hänellä oli korkeimman oikeuden mukaan määräysvalta kyseisessä osakeyhtiössä. Otsikko kuuluu:

”Osakeyhtiön toimitusjohtaja, jolla oli oikeus yksin kirjoittaa yhtiön toiminimi, oli luovuttaessaan yhtiön kiinteistöön kiinnitetyt haltijavelkakirjat vakuudeksi sellaisen kommandiittiyhtiön veloista, jonka vastuunalainen yhtiömies hän oli, ylittänyt toimivaltansa.

Vakuuden saajan ei ollut selvitetty varmistautuneen siitä, että panttaus palveli osakeyhtiön liiketoimintaa ja ettei sillä loukattu yhtiön osakkeenomistajia ja velkojia. Panttaus ei sitonut osakeyhtiötä.”

Ratkaisujen perusteluista voidaan poimia seuraavat, mielestäni ratkaisevat perustelut lopputuloksille.

Vuonna 1970: ”koska kysymyksessä olevat velkakirjat oli luovutettu ... kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella.”

Vuonna 1986, toisen panttauksen osalta: Panttauksen ei näytetty liittyneen liiketoimintaan. Vastuuseen sitoutuminen oli siten yhtiön tarkoituksen vastaista ja toimialaan kuulumatonta. Hallitus oli ylittänyt toimivaltansa, josta velkakirjan saajan eli pankin olisi pitänyt tietää. Panttaus ei sitonut yhtiötä eikä sen konkurssipesää. Toisen panttauksen osalta: Panttaus oli OYL 12 luvun 7 §:n vastainen, mutta kun kaikki osakkeenomistajat olivat päättäneet panttauksesta, se sitoo yhtiötä ja sen konkurssipesää, vaikkei toimenpide ollut yhtiön toimialan mukainen.

1990:140: Siltä osin kuin osakeyhtiö on pantannut omaisuuttaan vakuudeksi osakkeenomistajien sitoumuksista ja velvoitteista, toimi ei ole liittynyt yhtiön liiketoimintaan vaan on ollut sen toimialaan kuulumatonta. Osakkeenomistajat eivät liioin ole antaneet yhtiölle osakeyhtiölain 12 luvun 7 §:ssä tarkoitettua vakuutta. Edellä mainituista puutteista huolimatta panttaus on ollut yhtiötä ja sen velkojia sitova, koska yhtiön kaikki osakkeenomistajat ovat yksimielisesti päättäneet siitä.

1992:190: ”Yleisten osakeyhtiöoikeudellisten periaatteiden mukaan, joista oikeuskäytännön ilmauksina ovat ratkaisu KKO 1970 II 82 ja 1986 II 136, osakeyhtiö voi pätevästi tehdä myös toimialaansa kuulumattomia sopimuksia, jos kaikki osakkeenomistajat suostuvat niihin.”

1996:18: ”Osakeyhtiölain 8 luvun 6 §:n mukaan hallitus huolehtii yhtiön hallinnosta ja toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä. Pantin antaminen kuuluu normaalisti hallituksen tehtäviin ja toimivaltaan. Milloin on kysymys pantin antamisesta muusta kuin yhtiön omasta velasta, on otettava huomioon yhtiön toimialasta ja tarkoituksesta johtuvat yhtiön varojen käyttöä koskevat rajoitukset sekä osakepääoman suojaamiseksi annetut säännökset, jotka ilmenevät osakeyhtiölain 12 luvusta. Jos vastuuseen sitoutuminen ei palvele yhtiön liiketoimintaa, sillä loukataan lähtökohtaisesti osakkeenomistajien ja velkojien lailla suojattuja etuja, ja

yhtiön hallitus ylittää toimivaltansa.” OYL 8 luvun 15 §:stä seuraa, ettei panttaus sido yhtiötä, jos pantin saaja tiesi tai sen olisi pitänyt tietää toimivallan ylityksestä. Kysymys on siitä, millainen selonottovelvollisuus pantinsaajalle on asetettava.

Lopuksi esitän asunto-osakeyhtiötä koskevan ratkaisun *KKO 1998:47*, jonka otsikko kuuluu:

”Asunto-osakeyhtiö oli antanut pantin sen koko osakekannan omistaneen emoyhtiön velasta. Panttaus ei palvellut asunto-osakeyhtiön ja sen osakkaiden etua asunto-osakeyhtiölain 76 §:n 3 momentissa tarkoitettulla tavalla. Kun myös pantinsaajan oli pitänyt tämä tietää, panttaus ei saman lain 62 §:n nojalla sitonut asunto-osakeyhtiötä. Vrt. *KKO:1986-II-136 Ään.*”

Perusteluissaan korkein oikeus toteaa mm.:

”Asunto-osakeyhtiölain 76 §:ssä, kuten myös vakuudenantoa osakeyhtiössä rajoittavissa osakeyhtiölain 12 luvun 7 §:n säännöksissä, on kysymys toisaalta yhtiön osakkeenomistajien ja toisaalta yhtiön velkojien etujen suojaamisesta. Korkein oikeus on ratkaisussaan *KKO 1986 II 136* katsonut, ettei panttaus ollut pätemätön yksin sillä perusteella, että vakuuden antaminen oli vastoin osakeyhtiölain 12 luvun 7 §:ssä säädettyä kieltoa. Asunto-osakeyhtiölain 76 §:n tulkinnassa on kuitenkin korostetusti otettava huomioon asunto-osakeyhtiön osakkaiden, jotka hankkivat osakkeita yleensä asumistarkoituksiin, erityinen suojan tarve. Tällainen suojan tarve on olemassa esimerkiksi silloin, kun yhtiön omaisuutta käytetään yhtiön osakkeet rakennusvaiheessa omistavan perustajaurakoitsijan luottojen vakuutena, mitä tilannetta silmällä pitäen asunto-osakeyhtiölain 76 §:n 3 momentin säännös on esitöidensä (HE 216/1990 vp. s. 54) mukaan säädetty. Tämän vuoksi asunto-osakeyhtiölain 76 §:ssä säädetyn kiellon rikkomista on seuraamuksien osalta perusteltua arvioida ankarammin kuin osakeyhtiölain 12 luvun 7 §:ssä säädetyn kiellon rikkomista on ratkaisussa *KKO 1986 II 136* arvioitu. Asunto-osakeyhtiölain 76 §:n mukaisen kiellon onkin katsottava rajoittavan yhtiön toimielinten asunto-osakeyhtiölain 62 §:ssä säädettyä toimivaltaa.

Antaessaan asunto-osakeyhtiön omaisuudesta pantin asunto-osakeyhtiölain 76 §:n vastaisesti Janhunen on ylittänyt asunto-osakeyhtiölain 62 §:ssä säädetyn toimivaltansa yhtiön edustajana. Sillä, että Asunto Oy Äyräpäntie 25:n ainoana osakkaana tuolloin olleen Päijät-Hämeen Notariaatti Oy:n, jonka lakimääräinen edustaja ja ainoa osakkeenomistaja Janhunen on ollut, on katsottava hyväksyneen panttauksen, ei ole toimivallan ylityksen korjaavaa vaikutusta, koska asunto-osakeyhtiölain 76 §:n säännöksessä on kysymys muidenkin kuin asunto-osakeyhtiön panttauksenhetkisten osakkaiden suojaamisesta. Myös Kärnän on pitänyt tietää, ettei riidanalainen panttaus palvellut asunto-osakeyhtiön ja sen osakkaiden etua. Asunto-osakeyhtiölain 62 §:n mukaan panttaus ei näin ollen sido asunto-osakeyhtiötä.”

Korkeimman oikeuden ratkaisujen arviointia

Yksimielisten osakkeenomistajien oikeutta tehdä yhtiötä sitovia oikeustoimia (esimerkiksi sopimuksia) voi lähestyä tarkastelemalla OYL 12 luvun 6 §:ää, jossa säädetään lahjoituksista. OYL 12 luvun 6 §:n mukaan yhtiökokous voi päättää lahjan antamisesta yleishyödylliseen ja siihen rinnastettavaan tarkoitukseen, jos lahjoituksen määrää käyttötarkoitukseen sekä yhtiön tilaan ja muihin olosuhteisiin katsoen voidaan pitää kohtuullisena.

*Hallituksen esityksen*⁴ mukaan säännös koskee vain varsinaisia lahjoja. Varsinaisiksi lahjoiksi puolestaan määritellään esityksen samalla sivulla lahjat, ”jotka eivät liity yhtiön liiketoimintaan, vaikka ne välillisesti edistäisivätkin jossain määrin yhtiön toimintaa”. Esimerkkeinä hallituksen esityksessä mainitaan tieteen, taiteen ja maanpuolustuksen hyväksi annetut lahjat. Missään ei säädetä, että edes yksimieliset osakkeenomistajat voisivat menetellä vastoin OYL 12 luvun 6 §:ää. Toisaalta missään ei säädetä nimenomaisesti, että yksimieliset osakkeenomistajat eivät saisi lahjoittaa yhtiön omaisuutta vastoin OYL 12 luvun 6 §:n rajoitusta eli sellaisenkin määrän, joka sanotussa normissa säädetty olosuhteet huomioon ottaen olisi kohtuuton. Harva kuitenkaan väittänee, että yksimieliset osakkeenomistajat saisivat lahjoittaa osakeyhtiön varoja mielin määrin. Kuten oikeuskirjallisuudessamme on todettu, yksimielisten osakkeenomistajien päätösvaltakina on rajoitettu. *Kyläkallio – Irola – Kyläkallio*⁵ kirjoittavat: ”Jos kaikki yhtiön osakkaat päättävät yksimielisesti lahjoituksesta, lahjoituksen tarkoituksella, kohteella ja määrällä ei yleensä ole muuta yhtiöoikeudellista rajoitusta kuin, ettei lahjoitus saa loukata yhtiön velkojien oikeutta eli se ei yleensä saa ylittää yhtiön jakokelpoisten varojen määrää.”

Suomen OYL ja mm. Ruotsin osakeyhtiölainsäädäntö valmisteltiin pohjoismaisessa yhteistyössä 1960- ja 1970-luvuilla. Ruotsissa osakeyhtiöoikeutta on tutkittu selvästi enemmän kuin Suomessa. Näin on asianlaita myös nyt tarkasteltavan ongelman osalta. Samankaltaiseen varojen käyttämisen sääntelyyn näissä maissa päädyttiin jo komiteavaiheessa, joka Suomen osalta päättyi vuonna 1969 valmistuneeseen komiteanmietintöön. Siinä todetaan ehdotuksen voitonjakoa ja yhtiön varojen muuta käyttämistä koskeneen 13 luvun, jonka numeroksi OYL:ssa tuli siis 12, yksityiskohtaisten perustelujen alussa muun muassa: ”Ruotsin ja Suomen ehdotukset 13 luvuksi ovat olennaisilta kohdin yhdenmukaisia keskenään. Suurin eroavuus – joka sekään ei ole merkittävä – sisältyy lainaa koskevaan 115 §:ään.”⁶

Tuo 115 § ei koskenut lainanantoa yleensä vaan lainanantoa osakkeenomistajalle, hallituksen jäsenelle ym. eli sitä säännöstä, joka tuli OYL 12:7 §:ään.

Suomessakin yliopisto-oppikirjana käytettävässä professori *Knut Rodhen*⁷ Aktiebolagsrättteoksessa liiketoimintaan liittymättömiä oikeustoimia on käsitelty teoksen eri painoksissa hie- man eri sanakääntein. Teoksen 20. painoksessa vuodelta 2002 todetaan muun muassa:

⁴ Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi, 27/1977 vp. s. 92.

⁵ Juhani Kyläkallio – Olli Irola – Kalle Kyläkallio, *Osakeyhtiö*, 2002 s. 903.

⁶ Ehdotus uudeksi osakeyhtiölaiksi. Komiteanmietintö 1969: A20, s. 161

⁷ Knut Rodhe, *Aktiebolagsrätt*. Tjugonde upplagen, bearbetad av Rolf Skog, 2002 s. 123 s. Hieman eri sanoin sama asia todettiin esim. 18. painoksessa 1999, bearbetad av Jan Sandström och Rolf Skog, s. 121.

”I den juridiska doktrinen har länge ansetts, att vederlagsfria utbetalningar till tredje man är lovliga endast om de håller sig inom ramen för fritt eget kapital enligt fastställd balansräkning för det senaste räkenskapsåret och dessutom skulle kunna delas ut utan hinder av försiktighetsregeln samt att man, på en olovlig utbetalning, torde få analogt tillämpa de nyss återgivna reglerna om påföljd av olovlig vinstutdelning. Enligt en dom från Högsta domstolen 1997⁸ kan detta i första hand bli aktuellt när en utbetalning sker till någon fysisk eller juridisk person som är närstående en aktieägare, *till* någon som i ett nära sakligt sammanhang med utbetalningen upphör att vara aktieägare eller blir aktieägare eller *till* någon som har annan ägareliknande koppling till bolaget. Att i övrigt med generella kriterier identifiera sådana fall där en analog tillämpning kan komma ifråga låter sig enligt Högsta domstolen knappast göra. Hänsynen till omsättningen och det praktiska ekonomiska livet får sätta gränser för hur långt analogierna skall drivas.”

Ja kuten teoksessa jatketaan, asiaa ei muuta toiseksi se, että osakeyhtiöllä yhtiöjärjestyksen mukaan on muu kuin voitontuottamistarkoitus, siis esimerkiksi tarkoitus edistää tiettyä hyväntekeväisyyttä. Tarkoitussäännös on osa vähemmistönsuojaa. Velkojien suojaa palvelee sidotun oman pääoman säilyminen.

Lainatussa mainittua ”varovaisuussäännöstä” vastaavaa normia ei ole OYL:ssa, mutta sillä ei nyt tarkasteltavassa suhteessa ole oikeudellista merkitystä.

Ruotsissa perusteellisimmin varojen jakoa osakeyhtiölain mukaan on tarkastellut *Jan Andersson* vuonna 1995 ilmestyneessä, noin 775-sivuisessa väitöskirjassaan. Andersson toteaa muun muassa seuraavan⁹: Ruotsissa on 1920-luvulta alkaen oikeuskirjallisuudessa katsottu, että sidotun oman pääoman suojan periaate (principen om skyddet för det bundna egna kapitalet) koskee suorituksia niin osakkeenomistajalle kuin kolmannellekin henkilölle.

Voimassa olevasta oikeudesta Andersson kirjoittaa: ”De lege lata får man sålunda anta att varken samtliga aktieägare eller bolagets övriga bolagsorgan vederlagsfritt äger förfoga över bolagsförmögenheten till förmån för utomstående, om dispositionen strider mot principen om skyddet för det bundna egna kapitalet sådan den kommer till uttryck i 12:2 1 st. ABL.”

Mainittu ABL 12:2,1 on pääsisällöltään vastaavanlainen kuin OYL 12:2,1 §. Kumpikin säännös koskee sanamuotonsa mukaan varojen jakamista osakkeenomistajalle. Lainatun jälkeen Andersson toteaa, miksi tällainen rajoitus on välttämätön. Jos tällaista rajoitusta ei aseteta syntyy vaara normien kiertämisestä: osakkeenomistaja voi siirtää yhtiön varat vastikkeetta esimerkiksi ystävälleen. Velkojan kannalta ei ole mitään eroa sillä, onko yhtiön varojen saaja osakkeenomistaja vai kolmas henkilö eli ei-osakkeenomistaja.

Tämän jälkeen Andersson tarkastelee, eikä sanottu periaate kuitenkin ole omiaan hankaloittamaan vaihdantaa. Tämän Andersson torjuu kahdella edellytyksellä. Ensinnäkin sidotun oman pääoman suojan periaate koskee vain vastikkeettomia (vederlagsfri) suorituksia eikä huonoja liiketoimintapäätöksiä. Toiseksi ulkopuoliselle on annettava laajempaa vilpittömän

⁸ Kyseinen ratkaisu on NJA 1997 s. 418.

⁹ Jan Andersson, Om vinstutdelning från aktiebolag. En studie av aktiebolagsrättsliga skyddsregler, 1995, s. 220 ss., ensimmäinen lainaus on s. 221.

mielen suojaa kuin osakkeenomistajalle. Vilpittömästä suorituksesta vastikkeettomuutta ja toisaalta sitä, onko suoritus ristiriidassa ABL:n normien eli esimerkiksi ABL 12:2,1 §:n kanssa.

Anderssonin esittämät perustelut ovat ns. reaalisia argumentteja. Ne eivät sovellu vain Ruotsin oikeuteen. Niitä voidaan soveltaa myös Suomen oikeuteen.

Jos yksimieliset osakkeenomistajat voivat tehdä yhtiötä sitoen vastikkeettomia oikeustoimia, OYL:n perusta eli velkojainsuojajärjestelmä romahtaa. Parhaimmillaan päädytään siihen, että osakkeenomistajat luovuttavat yhtiön omaisuutta vastikkeetta tai menevät yhtiön puolesta muihin vastikkeettomiin sitoumuksiin. Jos tällaisten toimien katsotaan rajoitusta sitovan yhtiötä ja sen konkurssipesää, osakeyhtiömuoto menettää merkityksensä: henkilökohtaisen vastuun puuttumisen (ks. OYL 1:1,2 §) vastapainona oleva velkojainsuojajärjestelmä eli se, että yhtiön varallisuutta ei voida vastikkeetta luovuttaa muutoin kuin voitonjakokelpoisten varojen puitteissa, on sen takeena, että osakeyhtiömuotoisen yrityksen kanssa uskalletaan tehdä liiketoimia.

Ajatus, että yksimieliset osakkeenomistajat voisivat rajoituksitta tehdä yhtiön tarkoituksen ja toimialan vastaisia päätöksiä, osoittautuu seuraavastakin syystä ontuvaksi: jos yhtiössä on miljoona osaketta, jotka A omistaisi yksin, hän voisi määrätä yhtiön varoista vapaasti toimialamääräyksen ja yhtiön tarkoituksen sitä estämättä. Mutta jos hän luovuttaisi yhden osakkeen B:lle, yhtiön tarkoitus ja toimiala rajoittaisivatkin A:n ja samalla yhtiökokouksen oikeutta määrätä yhtiön varallisuudesta siten, että toimialan ja/tai tarkoituksen ulkopuolelle meneviin toimiin tarvittaisiin B:n suostumus. Näin ajateltaessa muistetaan osakkeenomistajat mutta unohdetaan velkojat.

Lainmuutoksella 145/1997 OYL 8 luvun 15 §:ää muutettiin. Lainmuutoksen mukaan kelpoisuuden ylittäen tehty oikeustoimi ei koskaan sido yhtiötä. Kelpoisuuden ylittämisestä on kysymys, kun on toimittu vastoin OYL:ssä säädettyä kelpoisuuden rajoitusta. *Hallituksen esityksessä 89/1996 vp*¹⁰ todetaan, että kelpoisuuden rajoituksella tarkoitetaan ”säännöksiä, joissa tietyt oikeustoimet on kokonaan kielletty”, ja jatketaan, että ”kiellettyä on esimerkiksi muiden kuin yleishyödyllisten tai siihen rinnastettavaan tarkoitukseen tarkoitettujen kohtuullisten lahjojen antaminen (12 luvun 6 §) ...”.

Lainmuutoksen 145/1997 mukaan toimivallan ylittäen tehty oikeustoimi sitoo yhtiötä, jos toinen sopijapuoli oli vilpittömässä mielessä oikeustointia tehtäessä. Lainmuutoksen mukaan toimialamääräyksen rikkominen ei merkitse kelpoisuuden ylitystä vaan toimivallan ylitystä.

Ennen lainmuutosta 145/1997 OYL 8:15 §:ssä säädettiin vain toimivallan ylityksestä. *Hallituksen esityksestä 27/1977 vp*.¹¹ ilmenee kuitenkin, että jo ennen lainmuutosta 145/1997 oli voimassa se periaate, että jos edustajalla ei ole ollut lain mukaan kelpoisuutta päättää sopimusta, se ei sido yhtiötä, vaikka toinen sopijapuoli olisi ollut vilpittömässä mielessä. Näin ollen varo-

¹⁰ Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi osakeyhtiölain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta, n:o 89/1996 vp., 109.

¹¹ Hallituksen esitys 27/1977 vp., s. 57.

jen lahjoittaminen vastoin OYL 12:6 §:ää on ollut (ainakin) OYL:n voimaantulosta eli 1.1.1980 alkaen kelpoisuuden ylitystä, eli oikeustoimi ei ole sitonut yhtiötä vastaanottajan vilpittömästä mielestä huolimatta.

Johtopäätös

Edellä esitellyissä korkeimman oikeuden ratkaisuihin on painotettu toimialan ja/tai tarkoituksen ylittämistä. Itse pidän parhaina perusteluina jo lainattuja ratkaisun KKO 1996:18 perusteluja, joista osan eli mielestäni tarpeettomat sanat laitan sulkuihin:

”Milloin on kysymys pantin antamisesta muusta kuin yhtiön omasta velasta, on otettava huomioon (yhtiön toimialasta ja tarkoituksesta johtuvat) yhtiön varojen käyttöä koskevat rajoitukset sekä osakepääoman suojaamiseksi annetut säännökset, jotka ilmenevät osakeyhtiölain 12 luvusta. Jos vastuuseen sitoutuminen ei palvele yhtiön liiketoimintaa, sillä loukataan lähtökohtaisesti osakkeenomistajien ja velkojien lailla suojattuja etuja ...”.

Tämän jälkeen korkein oikeus jatkaa, että kyseisessä tapauksessa pantinantaja on ylittänyt toimivaltansa. Näin ollen panttaus ei sido osakeyhtiötä, jos pantin saaja tiesi tai sen olisi pitänyt tietää toimivallan ylityksestä.

Juuri mainittu ratkaisu KKO 1996:18 oli äänestysratkaisu. Vähemmistöön jäänyt oikeusneuvos Juhani Wirilander katsoi, että kysymys on kelpoisuuden ylittämistä, jolloin oikeustoimi ei sido yhtiötä. Käsitelmäni mukaan tämä tarkoittaa myös, että oikeudellista merkitystä ei ole saajan vilpittömällä/vilpillisellä mielellä.

Osakeyhtiölainsäädännöllä ja siis myös OYL:lla suojataan kahta tahoa, nimittäin osakkeenomistajia ja velkojia. Osakkeenomistajat tarvitsevat suojaa toisiaan vastaan ja yhtiön johtoa vastaan. Velkojat tarvitsevat niin ikään suojaa. Velkojien suojan takeena on OYL:n varojen jakoa koskevat periaatteet. Vaikka OYL 12 luvun 1 §:ssä säädetään, että varoja saadaan jakaa osakkeenomistajille vain kyseisessä normissa säädetyn mukaisesti, ei se tarkoita, että varoja saisi jakaa muille kuin osakkeenomistajille rajattomasti. Velkojien kannalta on samantekevää, onko varojen saaja osakkeenomistaja vai ei. Velkoja tarvitsee suojaa sekä jaettaessa varoja osakkeenomistajille että jaettaessa varoja muille kuin osakkeenomistajille.

Jos kysymys on toimivallan ylittämistä, ratkaisevaksi tulee siis sen arvioiminen, onko varojen saaja ollut vilpittömässä mielessä vai ei. Useimmiten arviointi ei liene hankalaa. Jos kysymys on kelpoisuuden ylittämistä, vilpittömän mielen suoja ei tule kysymykseen. Edellä mainitun *Hallituksen esityksen 89/1996 vp.*¹² mukaan tietyt oikeustoimet ovat kokonaan kiellettyjä. Esityksessä mainitaan esimerkkeinä OYL 12 luvun 6 §:n vastainen lahja ja varojen lainaaminen osakkeenomistajalle vastoin OYL 12 luvun 7 §:n säännöstä, ja jatketaan, että ”jokaisen olete-

¹² Hallituksen esitys 89/1996 vp., s. 109.

taan tuntevan lain pakottavat säännökset, minkä vuoksi yhtiön edustajan kelpoisuutensa ylittään tekemä oikeustoimi katsotaan ehdotuksen mukaan pätemättömäksi riippumatta kolmannen henkilön todellisesta tietoisuudesta tai tietämättömyydestä.”

Kaikkien osakkeenomistajien suostumuksin tehty oikeustoimi voi siis olla liiketoimintaan kuulumattomana pätemätön. Jos kysymyksessä on toimivallan ylitys, pätemättömyys riippuu saajan vilpittömästä/vilpillisestä mielestä. Jos kysymys on kelpoisuuden ylityksestä, vilpittömä mieltä ei suojata. Osakkeenomistajan palautusvelvollisuudesta laittoman varojen jaon osalta säädetään OYL 12 luvun 5 §:ssä. Siinä annetaan osakkeenomistajalle perustellun vilpittömän mielen suojaa. Mielestäni se tulee sovellettavaksi toimivallan ylityksessä. Kelpoisuuden ylitystapauksessa suorituksen saaja ei saa vilpittömän mielen suojaa. Kysymys siitä, onko rikottu kelpoisuutta vai toimivaltaa, tulisi ratkaista sen perusteella, oliko yhtiöllä varojen disponointihetkellä voitonjakokelpoisia varoja. Jos niitä ei ollut, kysymys on kelpoisuuden ylityksestä. Voitonjakokelpoisten varojen määrää voidaan tarkastella joko viimeksi vahvistetun tilinpäätöksen mukaisen taseen perusteella tai disponointihetken mukaisen, usein siis kuvitellun uuden taseen perusteella. Toisen sopijapuolen osalta tilanne voi johtaa outoon tulokseen, jos viimeksi vahvistetun tilinpäätöksen jälkeen on syntynyt tappioita, eikä uusi, disponointihetkellä laadittu tase osoittaisi voitonjakokelpoisia varoja. Tästä toinen sopijapuoli ei yleensä voi olla selvillä. Mutta ratkaisevaa onkin se, ettei nyt tarkasteltava oikeustoimi kuulu yhtiön liiketoimintaan. Tällöin ei ole perusteita antaa toiselle sopijapuolelle vilpittömän mielen suojaa voitonjakokelpoisten varojen olemassaolon osalta.

Edellä mainitussa luonnoksessa hallituksen esitykseksi uudeksi osakeyhtiölainsäädännön (päiväys 8.12.2004) esitetään,¹³ kuten sitä edeltäneessä työryhmämietinnössäkkin hieman toisin sanoen,¹⁴ että ”varoja ei saa jakaa, jos jaosta päätettäessä tiedetään tai olisi pitänyt tietää yhtiön olevan maksukyvytön tai jaon aiheuttavan maksukyvyttömyyden”. Maksukyvyttömyyden käsite sinänsä on ongelmallinen. Mahdotonta ei ole ajatella, että jos oikeustoimi ei kuulu yhtiön liiketoimintaan, toinen osapuoli ei saisi vilpittömän mielen suojaa, jos oikeustoimella rikotaan mainittua maksukyvyttömyysnormia. Kaikkien osakkeenomistajien suostumuksin tehty oikeustoimi olisi siis pätemätön, jos sillä loukataan ehdotettua uuden lain 13 luvun 2 §:n säännöstä.

Edellä esitettyyn tuo oman piristeensä kuitenkin uuden lakiesityksen 13 luvun 1 §:n 3 momentti. Kyseisen pykälän 1 momentissa säädetään millä tavoin (esim. voitonjakona) varoja saadaan jakaa osakkeenomistajille. Pykälän 2 momentissa esitetään säädettäväksi, että yhtiöllä voi olla muu tarkoitus kuin voiton tuottaminen osakkeenomistajille ja lisäksi viitataan lahjan osalta saman luvun 8 §:ään. Esityksen 13 luvun 1 §:n 3 momentti kuuluu: ”Muu liiketapahtuma, joka vähentää yhtiön varoja tai lisää sen velkoja ilman liiketaloudellista perustetta, on laittonta varojenjako.”

¹³ 13 luvun 2 §.

¹⁴ Oikeusministeriö, työryhmämietintö 2003:4, 13 luvun 2 § ja perustelujen osalta s. 179–181.

Esityksen 13 luvun 4 §:ssä säädetään varojen palautusvelvollisuudesta. Sanamuotonsa mukaan kyseinen säännös ei koske vain osakkeenomistajan palautusvelvollisuutta. Säännös koskee sanamuotonsa mukaan velvollisuutta palauttaa osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen määräysten vastaisesti saadut varat. Säännöksessä ei esitetä mainittavaksi, kuka varojen saaja on. Näin ollen varojen saaja voi olla osakkeenomistaja, mutta hän voi olla myös ei-osakkeenomistaja. Säännöksessä esitetään annettavaksi saajalle vilpittömän mielen suoja. Enää ei siis edellytetä OYL 12 luvun 5 §:n tapaan ns. perusteltua vilpittömyyttä mieltä.

Vaikuttaa siltä, että uuden lakiesityksen myötä yksimieliset osakkeenomistajat voivat tehdä yhtiön tarkoituksen vastaisen oikeustoimen siten, että toinen sopijapuoli saa vilpittömän mielen suojaa. On toivottavaa, että tuomioistuimet tällöin asettavat toiselle sopijapuolelle riittävän laajan velvollisuuden ottaa selkoa siitä, kuuluuko kyseinen oikeustoimi yhtiön liiketoimintaan eli onko sillä liiketaloudellista perustetta yhtiön kannalta arvioiden.